

Dragan Klaić

POZORIŠTE I DRAMA SREDNJEG Veka

Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad 1988.

Posljednjih smo godina svjedoci buđenja sve snažnijeg interesa za medijske teme u djelima suvremenih književnika, istraživača književnosti i povjesničara umjetnosti. Iako je zanimanje široke javnosti za taj, dosada slabo poznati, civilizacijski blok tek nedavno pobudio ogroman uspjeh roman **Ime ruže** talijanskog semiotičara Umberta Eca, istraživači poput Johana Huizinge, Mihaila Bahtina, Normana Cohna i dr. već su odavno u svojim radovima ukazivali na činjenicu da su razmišljanja o srednjem vijeku kao u **dobu duhovnog mraka** zastarjela i pogrešna. Pod njihovim utjecajem dinamična i spektakularna medijevalna stvarnost postala novim i poticajnim vrelom teorijskih disputa na svim područjima humanističkih znanosti.

Interes istraživača kazališne povijesti, koji se problemima srednjovjekovnog kazališta i drame bave tek posljednjih stotinjak godina, bio je, između ostalog, potaknut i snažnim razvojem teatarske prakse našeg stoljeća. Pozivajući se na srednjovjekovna iskustva, većina velikih režisera (koji su svojom pojavom bitno obilježili našu scensku epohu) utjecala je na daljnji razvoj suvremene kazališne prakse. Momenti koji su najčešće zaokupljali pažnju većine eksperimentatora – kao npr. M. Reinhardta, Jevreinova, Mejerhol'da, Anenkova, P. Brook-a, R. Wilsona, članove **Leaving Theatrea**, P. Schumann-a i dr. – bili su: širenje improviziranih kazališnih manifestacija, eksperimentalnih radionica; promijenjen odnos između publike i onoga što se dešava na sceni; težnja za teatralizacijom cijelokupnog života i budenjem snažnog osjećaja zajedništva, zapostavljanjem »velike« litarature; otkrivanje novih oblika u ritualu, snu, fantaziji, plesu i drugim oblicima izražavanja koji ne počivaju na pisanoj riječi. Spomenemo li uporedo samo neke karakteristike ambivalentnog srednjovjekovnog teatra, uvidjet ćemo koliko su one bile poticajne za stvaranje avangardnih scenskih spektakala – tako, recimo, medijevalnu teatarsku stvarnost obilježava dinamično spajanje učene i pučke tradicije, miješanje didaktičkog i ludičkog, »sublimitasa« i »humilitasa«, liturgijskog i profanog, ozbiljnog i komičnog, statičnog i procesionalnog, specifično korištenje prostora igre, umjerenost na scensko izvođenje predstave, prevlast glumaca amatera, uključivanje gledalaca u prostor igre, sveopća karnevalizacija života, ispreplitanje ponekad potpuno suprotnih dramskih žanrova i vrsta i sl.

Evokacija srednjovjekovnih tema i postupaka na bogatoj i raznovrsnoj sceni našeg stoljeća, kao i snažan razvoj semiotičkih, strukturalističkih i dr. pravaca u teoriji književnosti, potakli su, posebno nakon drugog svjetskog rata, promjenu istraživačkih paradigmi i na području teorija kazališta i drame. U najnovije vrijeme je tako »obilje estetičkih, psiholoških, vjerskih ili moralnih iskustava kojima se odlikuje kolektivni i individualni život toga perioda«¹ u središtu aktualnih intertekstualnih i intermedijalnih istraživanja. Postmodernističke teoretičare snažno zaokuplja citatnost kao posebna tema, a njihovo bavljenje problemima tradicije rezultiralo je sve češćim osvrtanjem na djelo Mihaila Bahtina i njegovo učenje o tekstualnom dijalogizmu, a samim time i na srednjovjekovnu problematiku.

Evropska medijavelistika je nakon dugogodišnjih napornih istraživanja i pod utjecajem svih tih različitih strujanja posljednjih godina napokon postavila srednji vijek na zasluženo mjesto. Čudno je stoga (ili čak veoma tužno) da nje-govo »istupanje na scenu« u punom sjaju i bogatstvu još uvijek nije potaknuto iz letargije naše prevodioce. Gotovo je nevjerljivo da prijevoda suvremenih teatralističkih studija iz razdoblja medijavelistike u nas zapravo i nema – iz djela S. D'Amica, C. Mollinaria, J. Divignauda, E. Auerbacha i sl. (prijevod originalnih dramskih djela bolje da i ne spominjemo), koja su nam dostupna, o srednjem se vijeku zaista ne može dovoljno dozнати.

Uočivši taj propust, Dragan Klaić, izvanredni profesor povijesti svjetskog kazališta i drame na Fakultetu dramskih umjetnosti u Beogradu, ugledan kazališni kritičar i eseist, svojom je novom knjigom **Pozorište i drame srednjeg veka** nadomjestio ogromnu prazninu u našoj teatrološkoj prijevodnoj literaturi. Zamišljena i kao antologija i kao hrestomatija ta je njegova knjiga pisana s ciljem da bude »tek uvodno štivo o srednjevekovnom teatru koji se u našoj svesti još uvek pojavljuje, kako kaže Nagler, kao teatar »fantoma i senki«².

Knjiga **Pozorište i drame srednjeg veka** je podijeljena u tri dijela: Prvi dio – **Srednjevekovni dramski tekstovi i odlomci**, drugi dio – **Savremena tumačenja srednjevekovnog pozorišta**, treći dio – **Dodaci: a) Dokumenti, b) Ilustracije, c) Glosar, d) Hronologija, e) Izabrana bibliografija**.

Prvim dijelom knjige obuhvaćeni su odlomci ili cijelovita srednjevjekovna dramska djela. Izborom tekstova predstavljeni su gotovo svi srednjevjekovni dramski žanrovi – od izrazito religioznih do potpuno svjetovnih dramskih vrsta. Kratkim uvodnim objašnjenjima kojima su popraćeni svi prijevodi olakšava se razumijevanje svakog dramskog djela u kontekstu vremena u kojem je ono nastalo, kao i njegova povezanost s drugim kazališnim vrstama toga doba. U antologiji su prevedena djela porijeklom s evropskog zapada – iz Francuske, Njemačke, Engleske, Italije i Španjolske – nastala od X. (kada saksonska redovnica Hrosvita von Gandersheim pod snažnim Terencijevim utjecajem piše dramski tekst **Dulcitije** – kratku religioznu dramu didaktičnog sadržaja namijenjenu vjerojatno čitanju – koji, kao uostalom i druga njena djela, ostaje izvan glavnog smjera razvoja kasnije religijske drame srednjeg vijeka) do XVI. stoljeća (tj. kratke farse, **pasosa Zemљa Dembelija** poznatog utemeljitelja španjolske komedije Lope de la Rueda koja, iako još dramaturški i tematski pripada teatru srednjeg vijeka, najavljuje novo, preporodno doba). Kroz petnaest prevedenih dramskih djela Dragan Klaić nam omogućuje praćenje lagane evolucije srednjevjekovnih vrsta, i postojjanost nekih medijevalnih tema.

U drugom dijelu Klaćeve knjige sabrane su suvremene teatrološke studije čiji se autori osvrću na najvažnije aspekte srednjevjekovne prakse. Jedan od osnovnih problema koji zaokuplja medijaveliste svakako je porijeklo srednjevjekovnog kazališta.

Istraživači medijevalnog teatra slažu se u mišljenju da se liturgijska drama razvila iz uskršnjeg tropa, tj. dijaloških umetaka u liturgijski čin, ali ne i u pogledu daljnje razvoja dramskih vrsta – tako npr. Benjamin Hunningher u članku **Mim od antike do liturgijske drame** zastupa usamljeno gledište da se liturgijska drama doduše razvila iz tropa, ali pod snažnim utjecajem profesionalnih glumaca – mimičara. Nasuprot njemu, Richard Axton ističe osebujnost liturgijskog koncepta i potpuno odbacuje mogućnost uplitavanja mima u njega.

Od svog postanka teatrološka istraživanja su se uglavnom kretala od evolucijskih koncepcija prema dokazima o paralelnom postojanju i razvoju crkvene tradicije (vezane uz liturgijski obred) i svjetovne tradicije (vezane uz otvoreni gradski prostor).

Iz teksta Alfreda Simona vidljivo je da je evolucionistička teorija – po kojoj su misterije ili religiozno kazalište laika, nastalo posredstvom tzv. poluliturgijske, mješovite drame – ustvari pogrešna. S tim njegovim mišljenjem slaže se većina suvremenih medijavelista. Većina od njih smatra da porijeklo tih dramskih vrsta, osim u liturgijskom kazalištu, treba potražiti i u drugim parateatarskim manifestacijama srednjovjekovnog života. Slijedeći takav način razmišljanja Glynne Wickham i Jean Claude Aubailly istražuju komične predstave lutajućih histriona i mnogobrojne druge neliterarne scenske oblike srednjeg vijeka – parade, dvorske zabave, folklorne plesove, prerađivanja, pantomimu, viteške turnire, procesije, karnevalske obrede i dr. Njima se pridružuje i Raymond Lebègue člankom **Komično u duhovnom i svetovnom pozorištu** u kojem upozorava da je razdvajanje ozbiljnih i komičnih žanrova u srednjovjekovnoj dramskoj umjetnosti gotovo nemoguće. Na to je već ranije upozorio Erich Auerbach u svojoj knjizi **Mimesis** u kojoj je na primjeru *Igre o Adamu i Evi* (koja je prevedena u Klaićevu antologiju) kao jedan od bitnih momenata istakao unošenje svakodnevno-realističkog i komičnog u religijsku dramsku književnost.

Ne smijemo zaboraviti da je scensko izvođenje u srednjem vijeku bilo povlašteno u odnosu na tekst. Istraživanja načina na koji su izvodene dramske predstave, kao i kazališnih pomagala koja su pri tom korištena predmet je interesa Allardycea Nicolla i Williama Tydemanu. Rezultati njihovih istraživanja nekad nisu istovjetni čemu su svakako uzrok varljivost i višežnačnost sačuvanih teatarskih dokumenata na što nas i upozorava A. M. Nagler tekstrom **Procesijski ili statični oblik?**

U nastojanju da nam predstavi što cijelovitiju sliku heterogene i dinamične medijevalne teatarske stvarnosti Dragan Klaić je u svoju knjigu **Pozorište drame i srednjeg veka** uvrstio i radove koji se bave i drugim važnim vidovima srednjovjekovnog života – sociološkim (članak Gustavea Cohena) i ekonomskim (W. Tydeman).

Dosada smo izdvojili samo neke momente koje istražuju suvremeni teoretičari medijevalnog teatra. Uz njih u prevedenim tekstovima ćemo naići i na niz drugih momenata nužnih za razumijevanje te kazališne epohe – izdvojene su neke tematske preokupacije srednjovjekovnih pisaca, odnos crkve prema kazalištu, specifični uvjeti nastajanja i razvoja liturgijske drame u pojedinim evropskim centrima, vezanost scenskih izvedbi uz katolički kalendar i sl. Posljednjim tekstem H. Rey-Flauda najavljuje se novo – renesansno doba.

Radi lakšeg razumijevanja, boljeg pregleda najvažnijih događaja i stvaranja što jasnije predožbe o srednjem vijeku kao specifičnom civilizacijskom kompleksu, u trećem dijelu knjige dani su neophodni dodaci – originalni dokumenti preuzeti iz zbirke A. M. Neglera, ilustracije srednjovjekovnih predstava iz različitih izvora, glosar pojmove, kronologija zbivanja sastavljena na osnovu tablica iz više djela (H. Kindermann, W. Tydeman, R. L. Storeya i dr.), te iscrpna bibliografija kritičke literature.

I na kraju moramo naravno spomenuti uvodnu studiju samog priređivača ove izvanredne antologije/hrestomatije – Dragana Klaića, u kojoj su objašnjeni svi problemi s kojima se je sretao kako on, tako i gotovo svi istraživači srednjeg vijeka. Ukratko, prikazujući pregled povijesti toga doba autor upozorava da »upoznavanje srednjevekovnog pozorišta može da olakša poimanje protivrečnih tokova suvremenog teatra i kritičku artikulaciju njegovih konceptacija (...) da razjasni eklektičnost današnjeg teatra, njegovu **postmodernističku sklonost ...**«³. Govoreći slično i u zaklučku o neophodnosti proučavanja srednjovjekovnog kazališta ne samo zbog njegove dramaturgije, već i zbog njegovih transestetskih aspekata, Dragan Klaić nas svojim razmišljanjima podsjeća na Umberta Eca i

njegov članak **Prema novome srednjem vijeku**. U tom svojem radu Eco ističe da nam srednji vijek može poslužiti kao model za razumijevanje onoga što se danas dogada, što ujedno i ilustrira na primjerima kulturnih, umjetničkih, filozofskih, političkih, ekoloških, psiholoških, pedagoških i drugih paralelizama između tih dvaju razdoblja. Citatom iz spomenutog Ecova članka htjela bih okončati i prikaz ove vrijedne knjige Dragana Klaića koja je zaista uspjela obnoviti dugo zanemarivan i odbacivan srednjovjekovni projekt za koji poznati talijanski semiotičar kaže: »Srednji vijek je na svoj način sačuvao nasljede prošlosti, ali ga nije zamrznuo, nego ga je stalno ponovno prevodio i upotrebljavao. Bio je to golemi **bricolage** koji je održavao ravnotežu između nostalгије, nade i očajanja«⁴ Ponekad se možda ipak treba upitati zašto je u nas ta povijest tako često zanemarivana.

Adriana Car

BILJEŠKE

¹ Divinjo, Žan, **Sociologija pozorišta**, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd 1978, p.83

² Klaić, Dragan, **Pozorište i drame srednjeg veka**, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad 1988, p.8

³ Klaić, Dragan, o.c., p. 20

⁴ Eco, Umberto, **Prema novome srednjem vijeku**, u: **Republika** 9-10, godište XLIV, Zagreb 1988, 106-121, p.